

שיעור כללי (5)

אדם לחייבו בארבעה דברים [ה:]

(ובדיני נזק העכו"ם)

נעסוק היום בעז"ה בדברי הגמ' שלשיטת רב שאדם הוא אחד מאבות הניזקין הוא נשנה לענין חיוב בארבעה דברים. נפרש את דברי הגמ' ונדון בענין ניזקין בגוי על פי דברי המשך חכמה המחודשים ועוד מקורות.

סוגייתנו

- יש לראות סוגיית הגמ' ה: 'אלא למאי הלכתא כתבינהו רחמנא' עד ו. 'וסכסכה אבניו'.
- וראה חידושי הראב"ד במה שדן מדוע נכתב אדם שהזיק בהמה. [ולהבין דבריו יש לראות גמ' פג: שהובא שם הלימוד הנדון].
- וראה עוד מה שכתב בספר קהלת יצחק [בהערות פרחי ניסן] על פרשת משפטים בשם הר"י סלנטר.
  - וראה מה שהקשה ותירץ בזה בספר 'זה מצאתי'.
- וראה גמ' לעיל ד: 'תני רב אושעיא' עד 'תני ר' חייא' וראה מה שיש להקשות משם על סוגיין.
- וראה משך חכמה בפ' אמור על פרשת ניזקין המופיעה בפרשת המקלל מה שחידש בדבריו שם. [ויש לראות הפרשה שם]

סוגיית ניזקין בגוי

- ראה משנה לקמן לז: 'שור של ישראל וכו' וגמרא לח. 'שור של ישראל שנגח שור של כנעני' עד 'ת"ר וכבר שלחה מלכות רומי'.
- ועוד ראה תוס' ו: ד"ה שור רעהו.
- וראה עוד חידושי רבי שמעון שקופ סימן ה' אות ב'.

חידושי הראב"ד בבא קמא ה:

לחדוש אמר נמי בבור. ונבי אדם נמי דקמפרש לחייבו בד' דברים קשיא לי תינח אדם דאזיק אדם. אדם דאזיק שור דהיינו ומכה נפש בהמה ישלמנה למה לי. ואיכא למיטר ההוא איצטריך לאקושי ליה וכי יתן מום כעמיתו וכו' מה מכה בהמה לתשלומין אף מכה אדם לתשלומין. והכי איתא בפ' החובל. אי נמי כדאמרינן בעלמא כל פרשה שנשנית לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה והכי נמי אמרינן בקרן דקאמר לחלק בין תמה למועדת. והא אמרינן דתמות ידיה צריך למכתב ומועדות ידיה הוא דמייתר דאתו מהנך. אלא ודאי הכי קאמר כיון דתמות ידיה איצטריך למכתב כתב נמי מועדות ידיה כדתנא דבי ר' ישמעאל, ואם שנאמרה ונשנית אמרינן הכי. כל שכן דאתי מכנין אב. שאם הוצרך לחדש בו דבר שהיה לו לכתב את הכל.

הועתק על ידי אוצר החכמה

קהלת יצחק לפרשת משפטים

פ ר ח י נ י ס נ

ישוב לקושיא ספר קיקיון דיונה. בשם הגאון ס"ח ישראל סאלאנטער וז' :

כי ינח שור וגו'. וכי יפתח איש בור וגו' כי תצא אש ומצאה קוצים וגו'. ואיתא במסכת בבא קמא (ה' ע"ג) אמר רבא וכולדו (הני דמחניתי). האור והטור המנשה וההגמר) כי שורית בור בנייהו. איתא כולדו בטה הער לבר סקין וכו'. אלא למאי הלכתא כתבינהו רחמנא להלכותיהן. קרן לחלק בין תמה למועדת וכו' עד אדם לחייבו בארבעה דברים. והקשה הגאון מ"ה יונה תאומים וז' בספר קיקיון דיונה. האין קאמר הגמרא אדם לחייבו בר' דברים. הא אדם דמתניתין הוא אדם דאזיק שור. כדמי' רש"י ז"ל כדף ד' ע"ב ד"ה תנא אדם דאזיק שור כו' וז"ל רהא מבעה דומיא דבור קרני. וכו' לא טירי בנזקי אדם וכו'. ואדם דאזיק שור דוכא כתיב דקרי ליה אב. דכתיב ומכה נפש בהמה ישלמנה ע"ש. ובארם דאזיק שור לא שייך ד' דברים. והניח בצ"ע. והיר"ץ הגאון הגדול הצדיק מ"ה ישראל סאלאנטער וז"ל. דכונת רגס' כך הוא. דאיתא בריש החובל (דף ס"ג ע"ג) החובל בהבירו חייב עליו משום חמשה דברים. ופר"ך הגמ' אמאי עין תרת עין אמר רחמנא. אימא עין כמש. לא סלקא דעתך. רחמנא יכול סימא את עינו סכסא את עינו. קסע את ידו מקסע את ידו. ת"ל מכה אדם ומכה בהמה. מה מכה בהמה לתשלומין. אף מכה אדם לתשלומין ע"כ. נמצא רלמדין אדם דאזיק אדם לתשלומין דהיינו ארבעה דברים. מאדם דאזיק שור. והבא נמי פירושו כן. אדם. דהיינו אדם דאזיק שור כנ"ל. לחייבו בארבעה דברים. ר"ל לילף מינה אדם דאזיק אדם לחייבו בר' דברים. היינו לתשלומין כדקאמר בריש החובל. ושפתים ישק משיב דברים נחיים:

ויקרא פרק כד, יג-כג

וידבר ה' אל משה לאמר: (יד) הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה וסמכו כל השמעים את ידיהם על ראשו ורגמו אתו כל העדה: (טו) ואל בני ישראל תדבר לאמר איש איש פי יקלל אלהיו ונשא חטאו: (טז) ונקב שם ה' מות יומת רגום ורגמו בו כל העדה כגור פאזרח בנקבו שם יומת: (יז) ואיש פי יכה כל נפש אדם מות יומת: (יח) ומכה נפש בהמה ושלמנה נפש תחת נפש: (יט) ואיש פי יתן מום בעמיתו פאזר עשה כן ועשה לו: (כ) שבר תחת שבר עין תחת עין שן תחת שן פאזר יתן מום פאדם כן ויתן בו: (כא) ומכה בהמה ושלמנה ומכה אדם יומת: (כב) משפט אדם יהיה לכם כגור פאזרח יהיה פי אפי ה' אלקיכם: (כג) וידבר משה אל בני ישראל ויוציאו את המקלל אל מחוץ למחנה ורגמו אתו אבן ובני ישראל עשו פאזר צוה ה' את משה: פ

ספר 'זה מצאתי' לרבי זכריה ברכות

ולענין דקצת קשה התיירוץ דאם כן היה צריך לומר הלשון אדם לחייבו בה' דברים דאי לא הוי ילפינן מאדם דאזיק שור הוי אמינא עין תחת עין ממש ולא הוי ידעינן כלל דיכול לפטור עצמו בממון ואם כן ילפינן מיניה כל החמשה דברים ואמאי קאמר הגמרא הלשון לחייבו בד' דברים ואי אפשר לתרץ כאן כמו שתיירץ רש"י בדף ד' ע"א בד"ה אדם החובל בחבירו חייב בד' דברים וכו' אבל נזק לא קא תשיב דשור נמי נזק משלם דהלא כאן לא היינו יודעים תשלומי ממון כלל דהוי אמינא עין תחת עין ממש ואם כן ילפינן מיניה כל החמשה דברים ולמה אמר הגמרא ד' דברים ואולי אפשר לתרץ בדוחק דשיגרא דלישנא הוא דנקיט ד' דברים כמו לעיל (ד.) דקאמר שחייב בד' דברים אבל זה לאו דווקא דהוה באמת לחייבו בה' דברים.

משך חכמה לפרשת אמור

כד, יח ומכה נפש בהמה ישלמנה נפש תחת נפש.

נראה הא דלא כתביה קרא במשפטים, משום דכאן מיירי אפילו בשל עכו"ם. לכן אתי שפיר דלא כתוב "מכה אדם מות יומת", רק "יומת" לחודיה, דמצאנו במיתה בירי שמים, וכמו (במדרב"ג, י; יח, ז) "והור הקרב יומת", דממית עכו"ם דינו מסור לשמים

(ה, ב) דאמר: וכולהו כי שדית בור בנייהו אתיא (כולהו במה הצד לבד מקרן... אלא למאי הילכתא כתבינהו רחמנא?) להלכותיהם: אדם – לחייבו בד' דברים¹⁰. ויפלא, הלא על אדם דאזיק שור למה כתב קרא, דזה אתיא מכולהו¹¹? ועל כרחין דקרא לחייב אדם דאזיק בהמה דעכו"ם, דבנזקי ממונו שהזיק את של עכו"ם פטור (כבא קמא לו, ב), ד"רעהו" כתיב¹². ועל זה צריך קרא דעכו"ם, שגופיה אם הזיק את ממונו דעכו"ם דחייב. לכן לא קאמר רק על קרא דהמשפטים¹³.

כד, כ כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו.

כוליה קרא מיותר, דכבר כתוב (פסוק ט) "כאשר עשה כן יעשה לו" [כבא קמא ריש

וימת בידי שמים, וכמו שאמר במכילתא משפטים איסי בן עקיבא, יעויין שם]. ואתי שפיר, דכתוב בנפש בהמה "ישלמנה נפש תחת נפש", ואטו על הזיקה או הכחישה באבנים לא מחייב, כדומי בתלמודין ריש פרק הנחנקין⁵. ולפי זה אתי שפיר, דבפרק קמא דעבודה זרה בירושלמי (הלכה ו) אמרו דלא ימכור לו, משום דמפקיע מגיזה וממתנות ובכורה⁶. לכן כתוב "ישלמנה נפש תחת נפש", שמותר למסור לו בהמה בתשלומים⁷, אע"פ דנפקעת מכל הקדושות. ומזיק אינו בגדר הפקעת הלוואתו, דשריא בעכו"ם, רק בגדר גזל, דאסור בעכו"ם. ולכך⁸ לא נכתב בסדר "אלה המשפטים", דשם (שמות כא, א) "אשר תשים לפניהם" – ולא לפני עכו"ם [יעויין סוף גיטין⁹].

ובזה אתי שפיר השמועה דריש בבא קמא

(כד, יח) 1. בפרשת משפטים מלמדת התורה על שור שנגח שור ולא אדם שהזיק לשור – אותו מקרה שח"ל ביקשו ללמוד מקל וחומר. 2. דברי רבינו מובנים היטב בשים לב לכך שפרשה זו כתובה באמצע פרשת המקלל – "והוא בן איש מצרי"; 3. וכך כותב הרמב"ן בפירושו למשפטים כא, כט ד"ה וגם בעלוי יומת. קיבלו רבותינו ז"ל שהיא מיתה בידי שמים, וכמורה "והור הקרב יומת". "ומתו בו כי יחללוהו" (ויקרא כב, ט). וראיתי שלא בא בתורה בחיובי מיתות בית דין בלבד, אבל "מות

ספר השיעור מס' 444, מס' 445, מס' 446, מס' 447, מס' 448, מס' 449, מס' 450, מס' 451, מס' 452, מס' 453, מס' 454, מס' 455, מס' 456, מס' 457, מס' 458, מס' 459, מס' 460, מס' 461, מס' 462, מס' 463, מס' 464, מס' 465, מס' 466, מס' 467, מס' 468, מס' 469, מס' 470, מס' 471, מס' 472, מס' 473, מס' 474, מס' 475, מס' 476, מס' 477, מס' 478, מס' 479, מס' 480, מס' 481, מס' 482, מס' 483, מס' 484, מס' 485, מס' 486, מס' 487, מס' 488, מס' 489, מס' 490, מס' 491, מס' 492, מס' 493, מס' 494, מס' 495, מס' 496, מס' 497, מס' 498, מס' 499, מס' 500, מס' 501, מס' 502, מס' 503, מס' 504, מס' 505, מס' 506, מס' 507, מס' 508, מס' 509, מס' 510, מס' 511, מס' 512, מס' 513, מס' 514, מס' 515, מס' 516, מס' 517, מס' 518, מס' 519, מס' 520, מס' 521, מס' 522, מס' 523, מס' 524, מס' 525, מס' 526, מס' 527, מס' 528, מס' 529, מס' 530, מס' 531, מס' 532, מס' 533, מס' 534, מס' 535, מס' 536, מס' 537, מס' 538, מס' 539, מס' 540, מס' 541, מס' 542, מס' 543, מס' 544, מס' 545, מס' 546, מס' 547, מס' 548, מס' 549, מס' 550, מס' 551, מס' 552, מס' 553, מס' 554, מס' 555, מס' 556, מס' 557, מס' 558, מס' 559, מס' 560, מס' 561, מס' 562, מס' 563, מס' 564, מס' 565, מס' 566, מס' 567, מס' 568, מס' 569, מס' 570, מס' 571, מס' 572, מס' 573, מס' 574, מס' 575, מס' 576, מס' 577, מס' 578, מס' 579, מס' 580, מס' 581, מס' 582, מס' 583, מס' 584, מס' 585, מס' 586, מס' 587, מס' 588, מס' 589, מס' 590, מס' 591, מס' 592, מס' 593, מס' 594, מס' 595, מס' 596, מס' 597, מס' 598, מס' 599, מס' 600, מס' 601, מס' 602, מס' 603, מס' 604, מס' 605, מס' 606, מס' 607, מס' 608, מס' 609, מס' 610, מס' 611, מס' 612, מס' 613, מס' 614, מס' 615, מס' 616, מס' 617, מס' 618, מס' 619, מס' 620, מס' 621, מס' 622, מס' 623, מס' 624, מס' 625, מס' 626, מס' 627, מס' 628, מס' 629, מס' 630, מס' 631, מס' 632, מס' 633, מס' 634, מס' 635, מס' 636, מס' 637, מס' 638, מס' 639, מס' 640, מס' 641, מס' 642, מס' 643, מס' 644, מס' 645, מס' 646, מס' 647, מס' 648, מס' 649, מס' 650, מס' 651, מס' 652, מס' 653, מס' 654, מס' 655, מס' 656, מס' 657, מס' 658, מס' 659, מס' 660, מס' 661, מס' 662, מס' 663, מס' 664, מס' 665, מס' 666, מס' 667, מס' 668, מס' 669, מס' 670, מס' 671, מס' 672, מס' 673, מס' 674, מס' 675, מס' 676, מס' 677, מס' 678, מס' 679, מס' 680, מס' 681, מס' 682, מס' 683, מס' 684, מס' 685, מס' 686, מס' 687, מס' 688, מס' 689, מס' 690, מס' 691, מס' 692, מס' 693, מס' 694, מס' 695, מס' 696, מס' 697, מס' 698, מס' 699, מס' 700, מס' 701, מס' 702, מס' 703, מס' 704, מס' 705, מס' 706, מס' 707, מס' 708, מס' 709, מס' 710, מס' 711, מס' 712, מס' 713, מס' 714, מס' 715, מס' 716, מס' 717, מס' 718, מס' 719, מס' 720, מס' 721, מס' 722, מס' 723, מס' 724, מס' 725, מס' 726, מס' 727, מס' 728, מס' 729, מס' 730, מס' 731, מס' 732, מס' 733, מס' 734, מס' 735, מס' 736, מס' 737, מס' 738, מס' 739, מס' 740, מס' 741, מס' 742, מס' 743, מס' 744, מס' 745, מס' 746, מס' 747, מס' 748, מס' 749, מס' 750, מס' 751, מס' 752, מס' 753, מס' 754, מס' 755, מס' 756, מס' 757, מס' 758, מס' 759, מס' 760, מס' 761, מס' 762, מס' 763, מס' 764, מס' 765, מס' 766, מס' 767, מס' 768, מס' 769, מס' 770, מס' 771, מס' 772, מס' 773, מס' 774, מס' 775, מס' 776, מס' 777, מס' 778, מס' 779, מס' 780, מס' 781, מס' 782, מס' 783, מס' 784, מס' 785, מס' 786, מס' 787, מס' 788, מס' 789, מס' 790, מס' 791, מס' 792, מס' 793, מס' 794, מס' 795, מס' 796, מס' 797, מס' 798, מס' 799, מס' 800, מס' 801, מס' 802, מס' 803, מס' 804, מס' 805, מס' 806, מס' 807, מס' 808, מס' 809, מס' 810, מס' 811, מס' 812, מס' 813, מס' 814, מס' 815, מס' 816, מס' 817, מס' 818, מס' 819, מס' 820, מס' 821, מס' 822, מס' 823, מס' 824, מס' 825, מס' 826, מס' 827, מס' 828, מס' 829, מס' 830, מס' 831, מס' 832, מס' 833, מס' 834, מס' 835, מס' 836, מס' 837, מס' 838, מס' 839, מס' 840, מס' 841, מס' 842, מס' 843, מס' 844, מס' 845, מס' 846, מס' 847, מס' 848, מס' 849, מס' 850, מס' 851, מס' 852, מס' 853, מס' 854, מס' 855, מס' 856, מס' 857, מס' 858, מס' 859, מס' 860, מס' 861, מס' 862, מס' 863, מס' 864, מס' 865, מס' 866, מס' 867, מס' 868, מס' 869, מס' 870, מס' 871, מס' 872, מס' 873, מס' 874, מס' 875, מס' 876, מס' 877, מס' 878, מס' 879, מס' 880, מס' 881, מס' 882, מס' 883, מס' 884, מס' 885, מס' 886, מס' 887, מס' 888, מס' 889, מס' 890, מס' 891, מס' 892, מס' 893, מס' 894, מס' 895, מס' 896, מס' 897, מס' 898, מס' 899, מס' 900, מס' 901, מס' 902, מס' 903, מס' 904, מס' 905, מס' 906, מס' 907, מס' 908, מס' 909, מס' 910, מס' 911, מס' 912, מס' 913, מס' 914, מס' 915, מס' 916, מס' 917, מס' 918, מס' 919, מס' 920, מס' 921, מס' 922, מס' 923, מס' 924, מס' 925, מס' 926, מס' 927, מס' 928, מס' 929, מס' 930, מס' 931, מס' 932, מס' 933, מס' 934, מס' 935, מס' 936, מס' 937, מס' 938, מס' 939, מס' 940, מס' 941, מס' 942, מס' 943, מס' 944, מס' 945, מס' 946, מס' 947, מס' 948, מס' 949, מס' 950, מס' 951, מס' 952, מס' 953, מס' 954, מס' 955, מס' 956, מס' 957, מס' 958, מס' 959, מס' 960, מס' 961, מס' 962, מס' 963, מס' 964, מס' 965, מס' 966, מס' 967, מס' 968, מס' 969, מס' 970, מס' 971, מס' 972, מס' 973, מס' 974, מס' 975, מס' 976, מס' 977, מס' 978, מס' 979, מס' 980, מס' 981, מס' 982, מס' 983, מס' 984, מס' 985, מס' 986, מס' 987, מס' 988, מס' 989, מס' 990, מס' 991, מס' 992, מס' 993, מס' 994, מס' 995, מס' 996, מס' 997, מס' 998, מס' 999, מס' 1000.

שנאמר "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" – לפניהם (קאי אשבעים זקנים שעלו עמו להר קודם מתן תורה – רש"י) ולא לפני עובדי כוכבים, עכ"ל. רבינו מפרש את הענין כמובן על משפט עם גויים, ולא משפט לפני בית דין של גויים. 10. רש"י: צער ריפוי שבת ובושת, מה שאין כן בכל הני. 11. שהרי אין כאן ארכעה דברים, ודוקא שנגרם על ידי רכושו לעכו"ם, ולכן גם הקל וחומר הנלמד ממנו (כבא קמא ה, ב) היה פטור את המקרה של גוי על ידי "דיו לבא מן הדין להיות כנדון". לכן, טוען רבינו, היה צורך בפסוק נוסף ללמד שכאשר היהודי (ולא רכושו) הוא אשר גרם נזק לגוי – חייב לשלמו, וזהו חידושו של פסוקנו. (ועיין בתוספות כבא קמא ו, ב ד"ה שור רעהו, וכן בתוספות לח, א ד"ה דאם כן לכתוב רחמנא גבי מועד).

יומת" נאמר בכלן. 4. פרשה ד פסקא יד (למשפטים כא, יד "וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה"). "רעהו" – להוציא את אחרים. איסי בן עקיבא אומר: קודם מתן תורה היינו מזהרים על שפיקות דמים, לאחר מתן תורה, תחת שהוחמרו הוקלו, באמת אמרו: פטור מדיני בשר ודם ודינם מסור לשמים, עכ"ל. 5. עיין בזה בקטע הקודם, ורבינו נותן כאן טעם נוסף, מדוע ציינה התורה שמשלמים נפש וכו'. 6. משנה: מקום שנהגו למכור בהמה דקה לנכרים – מוכרין. מקום שנהגו שלא למכור – אין מוכרין. גמרא: למה? מפני שמוציאה מידי גיזה. הגע עצמך שהיתה עז – מפני שמוציאה מידי בכורה. הגע עצמך שהיה זכר – מפני שמוציאה מידי משה... 7. כלומר, כתשלום על הנזק שגרם לו, יכול לתת לו בהמה ממש, ולא רק כסף. 8. היות ומדובר כאן בנזק לעכו"ם אשר עליו לפצותו ואינו רשאי להשתמש כמו בהלואה. 9. ה, ב היה ר' טרפון אומר: כל מקום שאתה מוצא אגוראות (אסיפות – רש"י) של עכו"ם, אע"פ שדיניהם כדניי ישראל, אי אתה רשאי להזיק להם,

חידושי ר' שמעון שקופ

(ב) [ע"י] באחרונים שהביאו ראייה מדברי התוס' לענין מוזק עכו"ם בשן ורגל, דבמשנה זו קתני ג"כ נכסים של בני ברית, ובספר מ"ג' למד גם כן מזה לענין שור' אם הקריש או הפקיר השור לאחר ההזיק, כמו דאמרינן לענין נגח ואח"כ הקדיש ג"כ מטעם זה, דקתני נכסים המיוחדים, וצ"ע. אך לפ"ז יש לחקור מנ"ל דמוזק עכו"ם פטור, דלא מצינו שום מיעוט בקרא. ובשלמא למ"ד גזל עכו"ם מותר שפיר, אלא למ"ד אסור מנ"ל לפטור מוזק, וליכא למימר כשום דילפינן מהקדש, דנראה מכמה סוגיות בש"ס דצריך שני מיעוטים להקדש ועכו"ם, אך היכא דכתיב רעהו ילפינן כאן הקדש ועכו"ם מחד קרא, אבל בשאר גיוקין מנ"ל. ולכן הי' ג"ל דבאמת ליכא שום מיעוטא, ומ"מ הדין אמת מה דמשמע ממתני' דנכסים של בני ברית דוקא. משום דלא הוה רק כהפקעת הלוואתו דמותר היכא דליכא חילול השם. (ואפילו למ"ד אסור הוא רק מדרבנן לפי שיטת הרבה מן הראשונים). וע"כ ממילא פטור, ורק בקרן נחוצ' לנו קרא למיעוטא. משום דלמ"ד יוחלט השור, הוה השור של העכו"ם, ואף למ"ד יושם י"ל דכיון דהוה כאפותיקי שאני, וכמו שכ' הג"י בפ' החולץ בהא דאמרינן דע"ג גופו קנוי, דלא הוה רק כמלוה שיש עליה משכון, דעכו"ם לא קני גופו ממש אלא למעשה דריו, יעו"ש.